

A LEGRÉGIBB ESZTERGOMI OBSEQUIALE 1496-BÓL.

Közli: RÁTH GYÖRGY.

Ez év őszén Rosenthal Adolf müncheni antiquáriustól egy régi *esztergomi «Obsequiale»*-t szereztem meg könyvtáram számára, a mely Nürnbergben 1496-ban sultzbachi Stüchs György nyomdájában látott napvilágot, s melyre, minthogy a bibliographiában egészen ismeretlen, ezennel felhivom a szakférfiak figyelmét.

A magyarországi régi missálék, breviariumok, ordinariusok, obsequialék és más hasonló szertartásos könyveknek fontosságát irodalmunkban hangsúlyozni fölösleges. Történeti, irodalomtörténeti és művelődéstörténeti fontosságuk nyilvánvaló. S ha a bibliographiai forrásmunkákat a Knauz Nándor és Dankó József által e tárgyban irt szakmunkákkal összehasonlítjuk, úgy az ezekben felsorolt mohácsi vész előtti magyarországi liturgicus könyveknek tekintélyes száma, ki fogja állani bármely más ország hasonló idejű és tárgyú irodalmával a versenyt. Ezen liturgicus irodalomban az esztergomi egyházmegye viszi a vezérszerepet, az ő szertartása szerint jelenik meg a mohácsi vészig (és ezután is) a legtöbb missale, breviarium, ordinarius és obsequiale, melyeknek lehető teljes bibliographiai jegyzékét Szabó Károly: Régi Magyar Könyvtárának III. kötetétől várjuk. A többi egyházmegyék liturgicus könyvei az esztergomihoz képest elenyésző kis contingenst szolgáltatnak. Ezen szertartásos könyvekből a régi missalék és breviariumok irodalmunkban elegendé ismeretesek; az ordinariusokból, Knauz Nándor felsorol néhány példányt, Dankó József pedig a «Könyvszemle» ez évi folyamában egy alapvető tanulmányt irt

róluk, melyben a kérdést jelentékenyen előbbre vitte s a szakirodalmat egy becses monographiával gyarapította.

A régi obsequialekat, baptismalekat és agendákat azonban, melyek a szentségek kiszolgáltatására vonatkozó szertartásokat tartalmazznak, irodalmunk kevésbé ismeri, ezek nálunk úgy, mint máshol, meglehetősen ritkák, mivel legnagyobb részben elvesztek, s csak elvétve kerül belőlük napfényre itt-ott egy példány. Ezért örömmel teszek eleget e folyóirat t. szerkesztője kívánságának, midőn az általam szerzett 1496-dik évi esztergomi obsequialét, mely az előttem ismert esztergomi obsequialek közt a legrégebb s ekkorig csak ezen példányban ismeretes, itt bemutatom.

* * *

Az esztergomi «Obsequiale»-kból a mohácsi vészig ekkorig négy kiadást ismertünk és pedig: *1500-ból*, *1501-ből*, *1508-ból*, és *1525-ből*, melyek négy különböző könyvtárban egy-egy példányban maradtak fenn. Az 1500-ik évi esztergomi Obsequiale-ból a zwettli czisterciták könyvtára őriz egy példányt, mely Hertzog János budai könyvtáros költségén Winterburger János bécsi nyomdász műhelyében látott napvilágot, s az 1883-dik évi bécsi nyomdászati kiállításon volt látható, leírása pedig megjelent a Maier-féle Wiens Buchdruckergeschichte I-ső kötetében (28. l.) és a Magyar Könyvszemle 1886-diki folyamában.

Az 1501-diki esztergomi *Obsequialet*, mely Paep János budai könyvtáros költségén Velenczében (valószínűleg per Lucantonium de Giunta florentinum) III. idus Julij nyomtatott, a csiksomlyói Ferenczrendiek könyvtárából, hol egyetlen egy példányban maradt fenn, Ballagi Aladár a «Könyvszemle» 1879-diki folyamában ismertette.

Hasonlóképen a Magyar Könyvszemle 1880-diki folyamában jelent meg az 1508-diki esztergomi «Obsequiale»-nak ismertetése, mely szintén Paep János budai könyvtáros költségén Velenczében per Lucantonium de Giunta quarto nonas Martii) látott napvilágot s egyetlen ekkorig ismert, jól föntartott példányát a gr. Festetich-féle könyvtár Keszthelyen birja.

Az 1525-diki esztergomi Obsequiale a budapesti egyetemi könyvtár tulajdona s irodalmunkban többször volt ismertetve, a mint ezt Knauz Nándornak a «Magyar egyház régi szokásai» című

értekezéséből tudjuk. (Magyar Sion V. 15. I.) Ezen kiadás Prischwitz Mihály budai könyvtáros költségén Lichtenstein Péter velencei nyomdász műhelyében készült a budapesti egyetemi könyvtár tulajdona s az egyetlen példány a mit ekkorig ismerünk.

Mindezeknél fontosabb a birtokomban levő 1496-diki esztergomi obsequiale, mely az összes obsequialek közt a legrégebbi, az esztergomi 1496-diki ordiariussal ugyanazon évben és ugyanazon nyomdában jelent meg, s nemcsak mint őnyomatvány és unicum, de mint elsőrendű bibliographiai ritkaság bir fontossággal.

Ezen obsequiale kis 8-adrétben 48 számozatlan levélből áll, melyekből az első üres, a többiek terniók szerint, betűs signatúrával vannak jelölve. Minden ternio nyolczleveles, de ezekből csak az első négy levél signált, míg a másik négy levél minden signatúrát nélkülöz.

Nyomása gót jellemű, az 1496-diki esztergomi ordinariushoz hasonló. A szöveg tele van rubrumokkal, és pedig nemcsak a fejezetek, imádságok és benedictiók felírásai, hanem az imádságok, zsoltárok és evangéliumok kezdőbetűi, sőt a szövegben előforduló keresztjelek is mind vörösek, és pedig nem a miniator keze által kifestve, hanem a nyomdásztól benyomva. Egy lapra átlag 32 sor szöveg esik. — Gergely-féle hangjegyű egyházi dallamok nincsenek az obsequiálében.

Van azonban a temetési szertartásnál egy rubrica, melyet itt különösen kiemelni kívánok, minthogy a Pray-codexben levő rubrikára emlékeztet s úgy látszik a magyarországi liturgiában ősi eredetű. A 23^b levélen ugyanis, hol a halott fölött mondandó imádságok vannak felsorolva, előfordul, vörös betűkkel ez a rubrica: *Tunc sermo fiat ad populum*, a mi megfelel a Pray-codexben olvasható temetési szertartásnak, hol ez áll: «*hic faciat sacerdos sermonem populo*». Vagyis kötségtelenné teszi, hogy nálunk az Árpád-korban úgy, mint a XV-dik században a nép nyelvén mondott beszéddel temették el a halottakat, s a «*prédikációs halott*»-ról szóló példabeszéd valószínűleg egész az Árpád-kor első századáig vezethető vissza.

Az obsequiale kötése egykorú csupasz fatábla bőrháttal és egy rézkapocs nyomaival; mindenben az 1496-diki ordinarius kötéséhez hasonló.

Czimlapja az «Obsequiale»-nak nincsen. Az első levél, mely-

lyel a könyv kezdődik, üres. De ezen levél az első ternióhoz tartozik, mert a legközelebbi levél, hol a szöveg kezdődik, már aij signaturával bír.

A könyv különben igen jól van conserválva s bibliographiai leírása a következő :

1-ső levél üres.

2^a. levél. (a1j) *Incipit obsequiale seu baptismale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis.*

Initium sancti evangelii secundum Johannem.

In principio erat verbum etc. Utána ugyanazon a lapon rubrumban következik :

Sequitur exorcismus salis et aque diebus dominicis per totum annum.

3^a. l. (a11j) *Ordo benedictionis nubentium precipue quando fit cum solennitate. Incipiatur tali modo.*

4^a. l. (a111j) *Copula super viduas.*

4^b. l. *Introductio sponse noue post nuptias.*

5^b. l. *Incipit catechismus puerorum. Primo interroga nomen infantis sic.*

9^a. l. (b) *Introductio mulieris post partum.*

10^b. l. *Sequitur ordo ad inungendum infirmum.*

16^b. l. *Sequitur Recommendatio anime, quando iam prope est morti.*

20^a. l. (c111j) *Modus sepeliendi defunctum.*

25^b. l. (d1) *In die Pasche Benedictio carnum, lardi, super carnes avium, ovorum, caseorum, ad quevis, ad omnia benedictio.*

26^b. l. (d1j) *Segetum consecratio in die sancti Marci evangeliste.*

29^a. l. *Benedictio pabuli seu auene in die sancti Stephani prothomartyris.*

30^a. l. *Benedictio vini seu amoris S. Johannis tertio die post domini nativitatem.*

31^a. l. *Benedictio baculorum et capsellarum pro peregrinis.*

33^a. l. *In reversione peregrinorum.*

33^a. l. *Benedictio noui panis, benedictio vne seu nove fabe, benedictio pomorum, benedictio ad vasa nova, benedictio nove domus.*

34^b. l. *Decem praecepta, septem peccata mortalia, quinque*

sensus corporis, peccata clamantia in celum, peccata in spiritum sanctum, peccata aliena.

35^b. l. Septem sacramenta, sex opera misericordie, septem dona spiritus sancti, circumstantie peccatorum.

36^a. l. (e111j) Ordo in purificatione sancte Marie.

38^a. l. In capite jejunii. Exorcismus cinerum.

39^a. l. Ordo in die ramis palmarum.

40^a. l. Exorcismus florum et frondium.

42^b. l. (f1j) In cena domini.

43^b. l. (f11j) Ordo in parasceves.

45^a. l. Ordo in sancto Sabbato. Benedictio ignis, benedictio super cereum, benedictio fontis.

48^a. l. Benedictio herbarum, in assumptione beate Marie virginis.

Colophon : (fekete betűkkel) *Obsequialium benedictionum opus eximium. Impensis ac industria Georgii Stuchs de Sultzpach. Civis Nurnbergensis, magna cum diligentia: fideliorique studio emendatum, secundum ordinarium ac Rubricas Alme Strigoniensis Ecclesie caractere meliori impressum, Anno a nativitate christi MCCCCXCVI. kl. Novembris IX. finit feliciter.*

48^b. levél üres.

Eddig az Obsequiale bibliographiai leírása. Ha most figyelembe vesszük, hogy ugyanezen évben ugyanazon nyomdában jelent meg az esztergomi Ordinarius is, továbbá azon körülményt, hogy az Obsequiale colophonjában az mondatik, hogy az *javított kiadásban* és *jobb betűkkel* jelenik meg, kérdés merül fel, vajjon nem volt-e az esztergomi egyháznegyének még egy régibb nyomtatott Obsequialeja, mely azóta vagy elveszett vagy még ismeretlenül valahol lappang? Ezen kérdésre a feleletet a jövő buvárlatoktól várjuk.